

KİRLİ KÂR: VOC ŞİRKETİ ÖRNEĞİ*

Prof. Dr. Süleyman YÜKÇÜ**

Prof. Dr. Emre KAPLANOĞLU***

İnceleme Makalesi / Review Article

Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi
2023, 25 (MODAVICA Özel Sayısı),
ÖS1-ÖS28

ÖZ

Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) Şirketi daha çok Hollanda Doğu Hindistan Şirketi adıyla bilinmektedir. Bugünün şirketlerinin kârlarıyla karşılaştırıldığında, VOC Şirketinin ticaretten elde ettiği kâr, günümüzün en tanınmış şirketlerinin elde ettiği kârdan daha fazladır. Ancak bu kârın, elde edilişi açısından yasal olup olmadığı ise tartışmalı bir konudur. Dolayısıyla, şirketin kârı temiz kâr veya kirli kâr olarak iki açıdan değerlendirilebilir. Kirli kâr olabilecek riskli ticari faaliyetler göz önüne alınacak olursa, bu faaliyetlerin toplumdan topluma değişebileceği, hatta bir zamandan başka bir zamana da değişiklik göstereceği anlaşılacaktır. Bu çalışmanın amacı, VOC şirketinin faaliyetlerini açıklamak, faaliyet sonuçlarını muhasebe ve finans açısından değerlendirmek ve en önemlisi bunları temiz kâr ve kirli kâr kavramları kapsamında irdelemektir.

Anahtar Kelimeler: VOC, Hollanda Doğu Hindistan Şirketi, Temiz kâr, Kirli kâr.

JEL Sınıflandırması: M21, M41, N80

*Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 20.10.2022; Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 15.12.2022

Bu çalışma, 22-25 Eylül 2022 tarihlerinde MÖDAV tarafından düzenlenen 19. Uluslararası Muhasebe Konferansında sunulan bildirinin, yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

**Dokuz Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman Anabilim Dalı, suleyman.yukcu@deu.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-1514-5953>

***Ege Üniversitesi, Bergama Meslek Yüksekokulu, emre.kaplanoglu@ege.edu.tr <https://orcid.org/0000-0001-7287-1938>

Atf (Citation): Yükçü, S., Kaplanoğlu, E. (2023). Kirli Kâr: VOC Şirketi Örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Özel Sayı*, 1-28.

DIRTY PROFIT: VOC COMPANY CASE

ABSTRACT

The Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) Company is more commonly known as the Dutch East India Company. Compared to the profits of today's companies, VOC's profits from trading are more profitable than today's most well-known companies. However, whether this profit is legal or not is a controversial issue. Therefore, the profits of the company can be evaluated in two ways as clean profits or dirty profits. Considering the risky commercial activities that can be dirty profits, it will be understood that these activities may vary from one society to another and even from one time to another. The aim of this study is to explain the activities of the VOC Company, to evaluate the operating results in terms of accounting and finance, and most importantly to examine them within the scope of the concepts of the clean profit and the dirty profit.

Keywords: VOC, Dutch East India Company, Clean profit, Dirty profit.

JEL Classification: M21, M41, N80

EXTENDED SUMMARY

PURPOSE AND MOTIVATION

The VOC Company has gained a kind of autonomous state status with the privileges it has obtained, has quite a lot of resources with its status, and has made a lot of profit. The aim of this study is to explain the commercial activities of the VOC Company, to discuss how the unusual company's dirty (and clean) profits from its extraordinary activities should be taken into account in terms of past and recent legislative conditions, to make suggestions accordingly, and to contribute to the literature.

METHODOLOGY

The scope of this study includes the Dutch East India Company (VOC) and its commercial activities. The commercial activities of the company were obtained from the research in the literature and archive information about the company. By using the data gathered through the previous research and archive information in the literature, the company's general, chambers and organizational structure in Asia, its commercial affairs, accounting and financial information, and the privileges granted to the company have been determined. The commercial activities of the VOC Company and the financial results it has obtained as a result of its commercial activities have been examined by considering the distinction between the clean profit and the dirty profit.

RESULTS AND DISCUSSION

The company had transferable shares and limited liability for shareholders from the outset, but only introduced a fixed capital in 1612 and limited liability for its directors in 1623. The VOC has divided its business enterprises into three segments. VOC trade by conquest is the first class, trade by exclusive contracts is the second class, and trade by agreements is the third class. The commercial activities of the VOC are very diverse, including shipbuilding, both the production and trade of East Indian spices, and trade of Indonesian coffee, cane sugar and South African wine. The issue of the slave trade also remained a marginal issue for this long-distance trading company. In order to increase its commercial activities, VOC has made free trade agreements in every country it visits and has implemented different strategies in countries where it cannot. For example, after the authorities of the Chinese Empire did not accept the free trade agreement, the Chinese organized the pirates against the Chinese Empire. Although primary corporate policies depend on market strategies and financial management, from its founding in 1602 to the 1680s, the supposedly dominant commercial character of the VOC was weakened by continued attempts at territorial expansion. The VOC has endured a long-standing financial hardship. It faced major financial problems as a result of the outbreak of war with England in December 1780 and demanded suspension of payments.

CONCLUSION AND IMPLICATIONS

In the 1600s, many Dutch tried to become partners with the over-profitable VOC Company. Since the VOC Company has the most earnings per share, the investors have chosen the VOC Company to maximize profits. Affiliates of the VOC company, regarding activities in war, violence, piracy, etc., probably knew that it was very profitable because of its ventures. Despite this knowledge, they competed to become partners and to maximize profits. In fact, the partnership of the semi-state VOC Company was perceived as a very prestigious indicator of wealth at that time. In today's conditions, the activities of such a company are criticized and even humiliated. Today, many businesses produce and sell weapons. Since such an activity causes human deaths, it may not be seen as ethical. However, weapons, drugs, alcohol, cigarettes, etc. manufacturers and dealers continue their company activities with such profitability rates. In the centuries to come, similar activities “will continue to be practiced as if they were right, even though it is known to be wrong and unethical.”

1. GİRİŞ

20 Mart 1602 tarihinde “octroy opte Vereniging der Compagnieen” nizamnamesiyle Hollanda Birleşik Doğu Hindistan Şirketi, kısa ismiyle VOC (Verenigde Oost Indische Compagnie) kurulmuştur. VOC Şirketi'nin misyon ve vizyonunun kırk altı paragraf içeren bu nizamnameyle oluşturulduğu ifade

edilebilir. Bu nizamnameyle VOC'a ticari, hukuki, askeri ve özerklik tanıyan ayrıcalıklar verilmiştir. VOC Şirketi yirmi bir yıl içinde Hollanda adına Ümit Burnu, Macellan Boğazı ve Güney Amerika'nın güneyinden olmak üzere Endonezya'a ulaşan güzergâhlarda ticari serbestiye sahip olmuştur. Bu şirket ulaştığı yerlerde yöneticilerle ticari anlaşma yapma, askeri ve sivil personel çalıştırma, kale inşa etme ve savaşma, ürün üretme ve ürettirme hakkı bulunmaktaydı. Şirket ihraç ürünleri ve sermayesinden Hollanda devletine %3 yıllık vergi ödemiş, ithalatı da kısıtlamalara tabi olmadan yapmıştır. Şirket idarecileri faaliyette buldukları yerlerde mahkemeler kurmak ve para basmak gibi imtiyazlara da sahiplerdi. Şirketin kurulması için gerekli olan sermaye farklı şehirlerden odaların ortak katılımıyla oluşturulmuştur. Şehir odalarından toplanan parayla sağladığı sermaye şirketin başlangıç sermayesi olmuş ve katılımları oranında kâr payı ödenmiştir. Sermaye, 2.000 florin değerindeki yaklaşık 3.300 hissedenden oluşmakta, hissedarları arasında bankerler ve tüccarların yanı sıra halktan da birçok katılımcı ortak olmuştur. VOC Şirketi'nin kuruluş sermayesi 6.424.588 florindir (Sertkaya, 2013, 65-67).

Şirket, başlangıçtan itibaren devredilebilir hisseler ve hissedarlar için sınırlı sorumluluğa sahipti, ancak yalnızca 1612'de sabit bir sermaye ve 1623'te yöneticileri için sınırlı sorumluluk getirmiştir (Gelderblom ve diğerleri, 2013, 1051). VOC, ticari işletmelerini üç kısma ayırmıştır. Fetih yoluyla elde edilen VOC ticareti ilk sınıf, münhasır sözleşmeler yoluyla yapılan ticaret ikinci sınıf ve anlaşmalar yoluyla yürütülen ticaret üçüncü sınıftır (Gerstell, 1991, 53). VOC'un ticari faaliyetleri çok çeşitli olmakla birlikte genel olarak bu faaliyetler; gemi inşası, Doğu Hint baharatlarının hem üretimini hem de ticaretini organize etmesi, Endonezya kahvesi, şeker kamışı ve Güney Afrika şarabının ticaretini yapması olarak sayılabilir. Genel merkezinden oldukça uzakta ticari faaliyetlerde bulunan bu şirket için köle ticareti ise tartışmaya açıktır (Bos, 2021, 2). VOC, ticari faaliyetlerini artırmak amacıyla her gittiği ülkede serbest ticaret anlaşmaları yapmış, yapamadığı ülkelerde farklı stratejiler uygulamıştır. Örneğin, Çin İmparatorluğu'na serbest ticaret anlaşmasını onaylatılmak için korsanlarla işbirliği yapmıştır (Andrade, 2004, 415). Öncelikli şirket politikaları piyasa stratejilerine ve finansal yönetime bağlı olsa da 1602'deki kuruluşundan 1680'lere kadar, VOC'un sözde baskın ticari karakteri, sürekli bölgesel genişleme girişimleriyle zayıflamıştır (Weststeijn, 2014, 13). VOC, uzun süredir devam eden bir finansal sıkıntıya katlanmıştır. Aralık 1780'de İngiltere ile savaşın patlak vermesinin bir sonucu olarak büyük mali sorunlarla karşı karşıya kalmış ve ödemelerin askıya alınmasını talep etmiştir (Gaastra, 2007, 25).

Bu şirket elde ettiği imtiyazlarla birlikte bir nevi özerk devlet statüsüne kavuşmuş, özerk statüsüyle oldukça fazla kaynağa sahip olmuş ve fazlasıyla kâr elde etmiştir. Bu çalışmanın amacı, VOC şirketinin ticari faaliyetlerini açıklamak, sıra dışı şirketin, sıra dışı faaliyetlerinden, sıra dışı biçimde oluşan kirli (ve temiz) kârlarını dünkü koşullarda ve bugünkü mevzuatta nasıl dikkate alınması gerektiğini tartışmaya açmak, öneriler getirmek ve literatüre katkı sağlamaktır. Çalışmanın kapsamına VOC ve ticari faaliyetleri girmektedir. Şirketin ticari faaliyetleri literatürde yer alan araştırmalardan elde

edilmiştir. VOC şirketinin ticari faaliyetleri ve ticari faaliyetleri neticesinde elde ettiği finansal sonuçları temiz kâr ve kirli kâr ayrımı gözetilerek incelenmiştir.

Çalışmanın giriş kısmında kısa olarak VOC şirketinin tarihi verilmiş ve çalışmanın amacı paylaşılmıştır. İkinci kısımda kirli kâr kavramı açıklanmış ve üçüncü kısımda VOC şirketinin tarihsel olarak ticari faaliyetleri verilmiştir. Sonuç kısmında da kirli kâr kavramı kapsamında VOC şirketinin ticari faaliyetleri değerlendirilmiştir.

2. KİRLİ KÂR KAVRAMI

Bu çalışmada en önemli kavram “Kirli Kâr” kavramıdır. Kirli kâr ile ilgili tarama yapıldığında doğrudan bir tanımla karşılaşmak mümkün değildir. Kirli kâr, çevresel ve sosyal tahribat, insan hakları ihlali, şiddet, manipülasyon, yasal olmayan nedenlerle elde edilen kâr olarak ifade edilebilir. Kirli kârın yanında “Temiz Kâr”dan da söz edilebilir. Toplumları toplum yapan ortak kültür, değer yargıları, kurallar, etik değerler, ahlaki kurallar, dini inançlar, hukuk kuralları vardır. Bütün bunları “Toplumsal Kurallar” adını verecek olursak; toplumsal kurallara uygun koşullarda elde edilmiş kâra “temiz kâr”, toplumsal kurallara uygun olmayan koşullar kullanılarak elde edilmiş kâra “kirli kâr” adı verilebilir.

Toplumsal kuralların zaman içinde değişken olması, toplumdan topluma da değişkenlik göstermesi söz konusu olabilir. Kirli kâra neden olabilecek riskli faaliyetleri işletmeler açısından saymaya çalışırsak; bu faaliyetlerin toplumdan topluma değişiklik gösterebileceği, hatta bir zamandan (tarih, yüzyıl, çağ) başka bir zamana da değişiklik göstereceği anlaşılacaktır. Kirli kâra neden olabilecek faaliyetleri günümüz koşullarında ülkemiz ve diğer bazı ülkeler açısından kirli kâra neden olabileceği veya olamayacağı açısından irdeleyebiliriz. Tablo 1’de muhtemel kirli kâr faaliyetlerinin Türkiye ve diğer ülkeler açısından karşılaştırılması verilmiştir.

Tablo 1. Muhtemel Kirli Kâr Faaliyetlerinin Türkiye ve Diğer Ülkeler Açısından Karşılaştırılması

Muhtemel Kirli Kâr Faaliyetleri	Türkiye	Diğer Ülkeler
Tütün satışı	Temiz	Temiz
Alkol satışı	Temiz	Suudi Arabistan, İran Kirli
Uyuşturucu satışı	Kirli	Bazı ülkelerde temiz
Seks ticareti	Temiz	Ortadoğu ülkelerinde kirli
Köle ticareti	Kirli	Kirli
Silah ticareti	Temiz/Kirli	Temiz/Kirli
Organ ticareti	Kirli	Hindistan’da temiz
Doğa avcılığı	Temiz	Temiz
Kelle avcılığı	Kirli	Kirli
Silahlı güç oluşturmak	Kirli	Temiz
Soygun	Kirli	Geri kalmış ülkelerde temiz

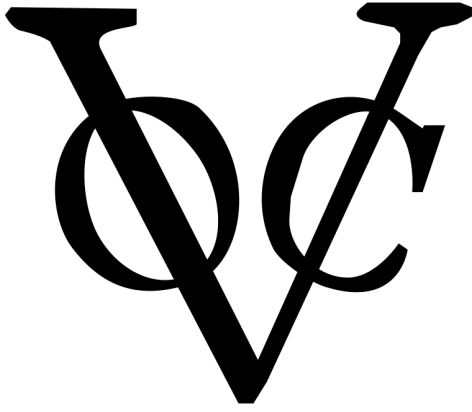
Tablo 1’de sayılan muhtemel kirli kâr faaliyetleri zaman içinde temiz sayarken, günümüzde kirli kabul edilmiş olabilir. Bin altı yüzlü yıllarda Afrika’dan Amerika ve Avrupa’ya köle ticareti çok kârlı bir faaliyet sayılırken; günümüzde tamamen yasa dışı kabul edilmektedir. Semavi dinlerin doğuş yıllarında (hatta eski Mısır ve Sümerlilerde) insanları öldürmek günah (kirli) iken, günümüzde silah ticareti ve savaş çıkararak insanların ölümüne neden olmak temiz sayılmaktadır. Japonya’ya atom bombalarının atılarak savaş kazanılması, o tarihte ABD’de alkışlarla karşılanmış, ancak yüz binlerce insan ölmüştür. Aynı biçimde Nazi zulmü ile milyonlarca Yahudi öldürülürken bu faaliyet yüz binlerce Alman tarafından desteklenmiş, fiilen uygulanmıştır.

3. VOC ŞİRKETİNİN TİCARİ FAALİYETLERİ

VOC Şirketiyle yapılacak çalışmalarda esas kaynağı şirket arşivleri oluşturmaktadır. Bazı ülkelerde yasal halefler ile VOC faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu nedenle kayıt gruplarının oluşturulma süresi ülkeden ülkeye farklılık göstermiştir. Şirketin Yönetim Kurulu (Heren XVII) Hollanda’da bulunuyordu. Ticaret güzergâhları Asya ve Güney Afrika’da olduğundan, Yönetim Kurulu buralara bölge müdürleri atamıştır. Şirketin atadığı kişiler kuruluşlarının önemine göre müdür, komiser, şef veya vali gibi çeşitli isimler almışlardır. Ticaret, Batavia’daki (günümüzdeki adı Cakarta) genel vali olarak adlandırılan yönetici tarafından denetlenmiştir. Ticareti ve hizmetkârlarını on binlerce kilometre uzakta, gemiyle aylarca süren bir yolculukla kontrol etmek için VOC, devasa bir bilgi ağı kurmuştur. Her ticaret karakolu, idaresi altındaki faaliyetlerin büyük bölümünü kayıt altına almak, kopyalamak ve Batavia’daki genel valiye göndermek zorundaydı. Bu kayıtlar, ticaret karakollarının idaresi, mahallî müdür ve meclisinin kararları, günlük raporlar, bölgenin keşfi veya mahalli büyükelçiliklerle ilgili raporlar, mali kayıtlar, yazışmalar, mahalli yöneticilerle yapılan anlaşmalar, ticaret raporları ve ihtiyaç duyulan ürünler vb. kayıtlardan oluşuyordu. Batavia’daki merkezi yönetim, bu belgelerin ana yığını tekrar kopyalamış ve Hollanda’daki Yönetim Kurulu’na her yıl gönderilmiştir. Belgelerin incelenmesinden sonra, Yönetim Kurulu yanıtlarını göndermiş ve Batavia’daki Genel Vali’ye yeni emirler vermiştir. Endonezya ve Hollanda’da belgelerin kopyaları yapıp ve gönderildiğinden bu belgelere ulaşılabilirken, diğer ülkelerde zaman içinde birçok belge imha edilmiş veya kaybolmuştur. Güney Afrika, Sri Lanka, Hindistan, Endonezya ve Hollanda’daki çeşitli VOC kayıt grupları ve alt kayıt grupları ayrılamaz bir bütünü oluşturmaktadır. Örneğin, hiçbir VOC belgesinin günümüze ulaşmadığı Vietnam’daki VOC şirketinin idaresini yeniden yapılandırmak Endonezya ve Hollanda’daki VOC kayıtlarının yardımıyla mümkündür (Unesco, 2022, 2-3).

VOC şirketi, XVI. yüzyılın sonlarına doğru Hint Okyanusu’nda ticaretle uğraşan Hollanda şirketlerinin 20 Mart 1602 tarihinde bir araya gelmeleriyle, 6,5 milyon florin sermayeyle kurulan özerk devlet statüsündeki şirket 1795 yılında tasfiye edilene kadar faaliyetlerine devam etmiştir. VOC, İspanya

ve onun uydusu Portekiz'e karşı savaşmak için tasarlanmış ulusal bir araç olarak özel sermaye ile işbirliği içinde devlet tarafından oluşturulmuştur. Ancak aynı zamanda örgütsel özellikleri, Hollanda'nın tikelcilik anlayışını tatmin edecek şekilde tasarlanmıştır. VOC şirketine askeri harekât yürütme, kaleler inşa etme, uluslararası anlaşmalar yapma, yabancı gemileri ele geçirme ve kargolara el koyma, ayrıca papalık kararıyla toprakları fethetmek, sömürmek ve yerleşmek gibi haklar tanınmıştır (Schnurmann, 2003, 479-480). Şirket kendine özgü bir monograma sahiptir ve bu monogram Resim 1'de verilmiştir.

VOC Şirketi'nin monogramı

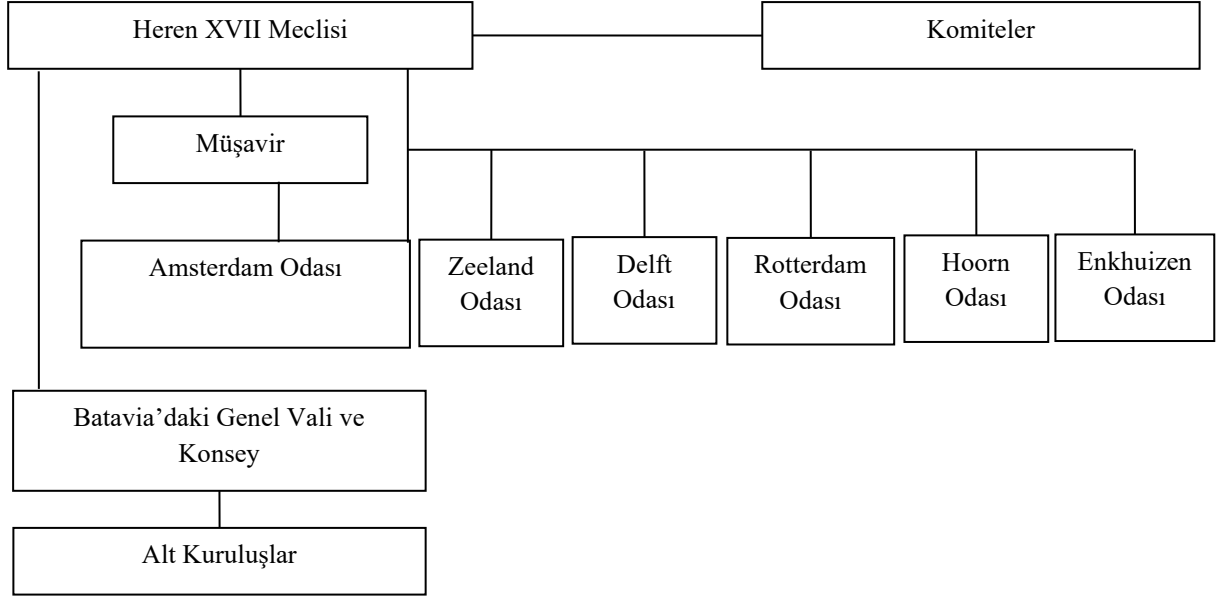
VOC monogramlı porselen tabak

Resim 1. VOC Şirketinin Monogramı ve Monogramlı Porselen Tabak

Kaynak: Wikipedia, 2022, TheMet, 2022.

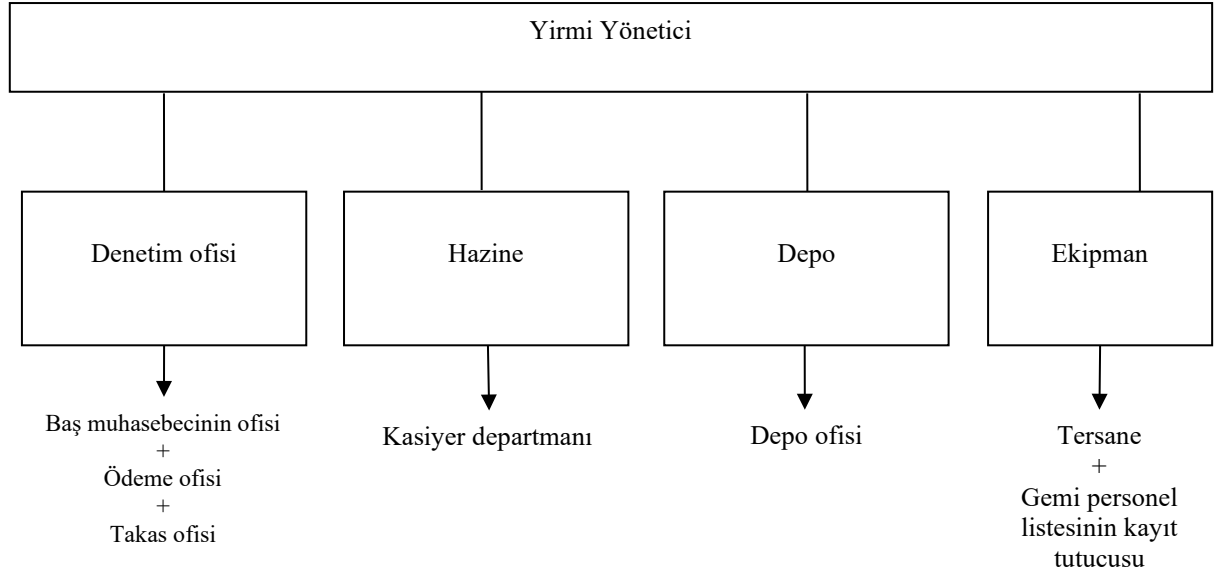
Resim 1'de verilen porselen tabak, şirketin monogramı VOC ile süslenmiştir. Hollandalılar, Edo döneminin çoğunda (1615-1868) Japonya ile ticaret yapmasına izin verilen tek Avrupalıdır. Hollandalılar bu tür porselenleri Japonya'dan Avrupa'ya getirirler de, üzerinde VOC yazan tabaklar sadece şirketin görevlilerine yöneliktir (TheMet, 2022).

VOC Şirketinin organizasyon yapısını genel, odalar ve Asya'daki faaliyetleri kapsamında incelemek mümkündür. Şirketin genel organizasyon yapısı Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. VOC Şirketinin Genel Organizasyon Yapısı
Kaynak: National Archives, 2022, 99.

Heren XVII Meclisi, şirketin idari meclisi veya yönetim kurulu olduğu şeklinde ifade edilebilir. Bu yönetim kuruluna bağlı odalar bulunmaktadır. Amsterdam, Zeeland, Delft, Rotterdam, Hoorn ve Enkhuizen yönetim kuruluna bağlı odalardır. Ayrıca Asya'daki faaliyetlerin yürütülmesi için Batavia'daki genel vali ve konsey ile buna bağlı alt kuruluşlar merkezde yönetim kuruluna bağlı olarak faaliyet göstermişlerdir. Amsterdam odasının organizasyon yapısı Şekil 2'de verilmiştir.

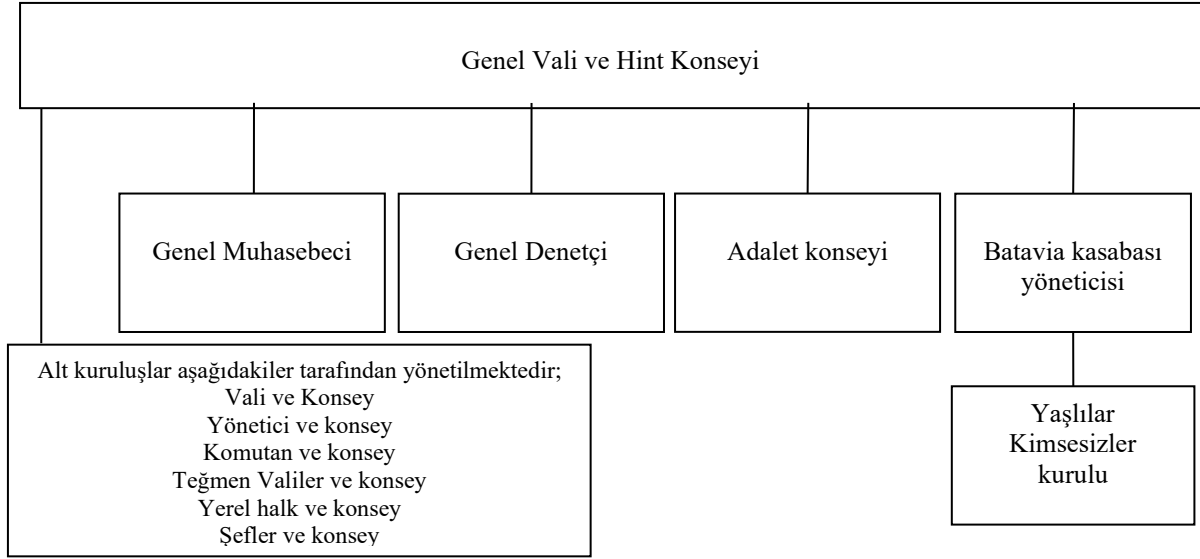

Şekil 2. Amsterdam Odasının Organizasyon Yapısı
Kaynak: National Archives, 2022, 100.

Amsterdam odasının yönetiminde yirmi yönetici bulunmaktadır. Amsterdam Odası, baş muhasebecinin, ödeme ofisinin ve takas ofisinin bulunduğu denetim ofisi, hazine, depo ve tersane ve

gemi personel listesinin kayıtlarının tutulduğu ekipman bölümü olarak yapılandırılmıştır. Şirketin Asya'daki organizasyon yapısı ise Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3. VOC Şirketinin Asya'daki Organizasyon Yapısı

Kaynak: National Archives, 2022, 101.

VOC şirketinin Asya organizasyonunda merkez konumundaki yer Batavia'dır. VOC Yönetim Kurulu (Heren XVII) tarafından atanan genel vali ve Hint konseyi tarafından faaliyetler yürütülmektedir. Genel vali ve Hint konseyine bağlı olarak genel muhasebeci, genel denetçi, adalet konseyi, Batavia kasabası yöneticisi çalışmaktadır. Ayrıca Asya'daki faaliyetleri yürütmek amacıyla farklı yerlerdeki ticaret karakollarına/pazarlara farklı yöneticiler atanmıştır. Bunlarda Batavia genel valisine bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

Şirketin kuruluşunda ihtiyaç duyulan sermaye farklı şehirlerden odaların ortak katılımıyla oluşturulmuştur. Şehirlerde toplanan para katılımcıların yatırdıkları sermayenin miktarına göre Tablo 2'de sıralanmıştır.

Tablo 2. VOC Şirketinin Kuruluş Sermayesi

Şehir	Sermaye (Florin)
Amsterdam	3.679.915
Zeeland	1.300.405
Delft	469.400
Rotterdam	173.000
Hoorn	266.868
Enkhuizen	540.000
Toplam	6.424.588

Kaynak: Sertkaya, 2013, 131.

VOC 1602'de kurulduğunda, Cumhuriyet'in her sakininin bu şirkette hisseye sahip olabileceği belirlenmiştir. Yatırım yapılacak tutar sınırlandırılmamış ve yatırımcılar sermayelerini birden çok

dönem için yatırabilmiştir. VOC’a ortak olmak için kişi istediği odaya üye olabilmektedir. “Actie” adı verilen hissenin tek tip bir nominal değeri yoktu ve her zaman değeri için pazarlık edilebilirdi: satılabilir, takas edilebilir veya teminat olarak kullanılabilmekteydi. Hisse devri, muhasebecinin önünde, bir veya iki yöneticinin huzurunda ve her ikisinin de devir senedini imzalamasıyla yapılmıştır (National Archives, 2022, 57). Şirket, başlangıçtan itibaren devredilebilir hisseler ve hissedarlar için sınırlı sorumluluğa sahipti, ancak yalnızca 1612’de sabit bir sermaye ve 1623’te yöneticileri için sınırlı sorumluluk getirmiştir (Gelderblom ve diğerleri, 2013, 1051).

VOC Şirketi çift taraflı İtalyan defter tutma biçimini kullanmıştır. Kayıtlar hem bir yevmiye defterine hem de bir büyük deftere yapılmıştır. Alınan paralar, ödemeler, diğer odalara verilen veya diğer odalardan alınan sübvansiyonlar, mevsimsel borçlar, geri ödemeler, mal satışından elde edilen gelirler, hissedarlara kâr payları ve maaş ödemeleri gibi günlük yinelenen finansal işlemler bir günlük defterde kayıtlara geçirilmiştir. Amsterdam ve Zeeland meclislerinde bu deftere “boek van de ontvangers” veya “boek van de thesauriers” deniyordu. Daha sonra veriler yevmiye defterine ve büyük deftere girilerek hesaplanmıştır. Alınan ve satılan malların miktarı ve fiyatı eklenmiştir. Yevmiye defteri kronolojik olarak bölünmüş, büyük defterdeki girişler ise iş ilişkisine, ürüne veya harcama yerine göre düzenlenmiştir. İşçilere ödenen ücretler, gemi inşa malzemeleri, sefer için gemilerin ikmal edilmesi, hazır para sağlanması, Asya için mal ve çeşitli gereksinimler gibi gemilerin inşası ve donatılması ile ilgili tutarlar büyük defterde ekipman maliyetleri altında muhasebeleştirilmiştir. Bira, tereyağı, ekme ve Asya ihtiyaçları, yelken bezi, seyir ekipmanları, kadirga erzak gibi her bölümün ayrı hesabı vardı. Bunun yanı sıra, tüm para yatırma, çekme ve krediler kaydedilmiştir. Defterlere iade edilen mallarla ilgili herhangi bir kayıt girilmemiştir. Asya’daki yetkililer, iade edilen malların satın alma fiyatını açıkladılar; bu Heren XVII kararlarında belirtilmiştir. Herhangi bir kâr ve zarar hesabı oluşturulmamıştır. Mali yılın sonunda, gelir ve gider bakiyeleri büyük defterdeki genel getiriler kalemine aktarılmıştır. Kronolojik olarak düzenlenen yevmiye defterinde, her bir kalemin başlığı, yine büyük defterde kullanılan anahtar kelime girişi ile yer almaktadır. Yevmiye defterinin kenar boşluğunda, büyük defterdeki ilgili sayfaya çapraz referanslar vardır. Ayrıca büyük defterde, her bir öge, yevmiye defterinde ilgili sayfaya çapraz referansla başlar. Yevmiye defterindeki kayıt en ayrıntılı olanıdır. Örneğin, bir fırıncıya teslim ettiği ekme için yapılan ödemenin yanında, alınan ekme miktarı ve bunun somun başına ne kadar mal olduğu da kayıt altına alınmıştır. Büyük deftere sadece fırıncının teslim ettiği ekme için belirli bir miktar ödendiği kaydedilmiştir. Büyük defterde yapılan bir incelemedeki avantaj, belirli bir gemiye yüklemek için teslim edilen tüm ekme harcamalarının tek bir yerde birlikte kaydedilmesidir. Bir yevmiye, önceki miktar kapatıldığından bir yekûn özeti ile başlar ve bunun sonucunda bu defter güven sağlar. Bunlardan sonra borçlular gelmektedir. Yevmiye defteri her aybaşına göre bölünmüştür. İlk olarak, örneğin, o ay içinde üçüncü şahıslara ödenen toplam para tutarı kaydedilir ve ardından tutar tahsis edilir: ücretler; berberin ihtiyaçları; gemi mürettebatı için malzeme; satılan ithal

mallardan alınan komisyonlar; ev kirası gibi. Kayıtlar oldukça ayrıntılıdır. Ücretler gibi bir kalem tekrar çeşitli ödemelere bölünebilir. Her ödeme kaydına alıcının adı eşlik eder. Her kayıt, ilgili büyük defterdeki sayfaya çapraz referansla başlamıştır. Büyük defterdeki ücretlerde, sadece tarih, depodaki işler için ücret ödenenler ve ödenen toplam tutarın bir kaydı vardır (National Archives, 2022, 58-59). VOC Şirketi'nin merkezi bir muhasebe departmanı bulunmamaktadır. Defter tutma, tek bir ticaret şirketi yerine, birbirleriyle hiçbir bağlantısı olmayan bazı derme çatma şirketlerinki gibi organize edilmiş, dağınık ve parçalı kalmıştır. Odalar her yıl bilançolarını büyük defter ve yevmiye defterlerine göre oluşturmuşlardır. Özellikle de Avrupa ve Asya'daki faaliyetler tamamen ayrı tutulduğu için günümüze kıyasla bilançolar oldukça ilkel görünmektedir. Her odanın çabalarının sonucu olan altı bilanço daha sonra Yönetim Kurulu'nun (Heren XVII) bir komitesi tarafından birleştirilmiştir. Şirketin ortağı olan her odanın kendi baş muhasebecisi (opperboekhouder) vardı. Amsterdam ve Zeeland odalarında baş muhasebeciye birkaç katip yardım etmiştir. Muhasebeciler, yevmiye defterlerini, büyük defterleri, ayrıca hisse devir ve başvuru kayıtlarını güncel tutmuşlardır. Muhasebecilerin yanı sıra, her odanın kasadaki hazır parayı yöneten kasiyerleri vardır ve tüm harcamaların bir kasa defterine kaydedilmesi gerekiyordu. Amsterdam ve Zeeland Odalarının en eski abonelik kayıtları korunmuş ve yayınlanmıştır. Aynı şekilde ortakların sermaye hesaplarını içeren defterler de günümüze ulaşmıştır. Zeeland Odası'nın defterlerine 1710 yılına kadar ulaşılabilir. Bu defterlerde her hissedarın hisse portföyündeki değişikliklerden kaynaklanan borç ve alacakların girildiği ayrı bir cari hesabı vardır (National Archives, 2022, 57). VOC şirketinin ortağı olan altı odanın gemiler için kullandığı geminin ödeme defterinin bir sayfasının düzeni Tablo 3'te açıklamalarıyla verilmiştir.

Tablo 3. VOC Şirketinin Kullandığı Geminin Ödeme Defterinin Sayfa Düzeni, 1700-1795

Sol taraf		Sağ taraf	
Geminin adı Yıl Adı, Soyadı, Menşe yeri, Hizmette giriş derecesi, ücreti, irade beyanı veya maandceel [†]		Odanın adı Adı, Soyadı, Ayrılış tarihi	
a)	1) f..... 2) f..... 3) f.....+ f.....	c)	6) f..... 7) f.....- f.....
b)	4) f..... 5) f.....	e)	8) f..... + çalıştığı yer
		f)	

[†] VOC şirketi çalışanı Asya'da çalışırken, Hollanda'da bakmakla yükümlü olduğu kişilerin bakımı gerekiyordu. Birçok VOC çalışanı (18. yüzyılın başında yaklaşık yüzde 30), VOC şirketine eşleri, çocukları veya ebeveynlerine yılda iki veya üç aylık ücret ödeme talimatı veren bir aylık sertifika imzalamıştır. Bu aylık sertifikaya "maandbrief" veya "maandceel" denmektedir. Yıllık ödemeler sertifikaya ve geminin ödeme defterindeki hesaba borç kaydedilirdi (Ketelaar, 2020, 40).

Tablo 3. VOC Şirketinin Kullandığı Geminin Ödeme Defterinin Sayfa Düzeni, 1700-1795 (devamı)

Açıklamalar:

- Geminin hareket tarihi
- VOC tarafından Cumhuriyet'te yapılan herhangi bir ödemenin tarihi
- Geminin varış tarihi
- Kaybolan idari defterleri gösteren folyo numaralarını içeren sütun
- Alacaklandırılan tutarların kayıt tarihi
- Ölüm tarihi, Asya'dan ayrılışı veya Cumhuriyet'e varışı veya son çalıştığı yer (Bilinmeyen kariyer sonu)

- Çalışana iki aylık nakit ödenen ücret
- Gerekirse VOC'den ödünç alınan parayla çalışanın kendisi tarafından ödenecek malzeme
- Duruma bağlı olarak çalışanın maruz kaldığı diğer borçlar
- Çalışanın Asya'da olduğu zamanda Cumhuriyet'teki VOC'un çalışanın ücretinden alacaklandığı ve çalışanın aile üyelerine veya yakınlarına bir veya daha fazla yaptığı ödemeler
- Çalışanın Asya'daki kariyerinin sonlanması, geri gönderilmesi halinde çalışana, ölmesi halinde yakınına VOC'un son ödemesi
- Sol sayfadaki herhangi bir borç
- VOC tarafından çalışana tüm mali yıl veya belirlenmiş mali yılda (1 Eylül - 31 Ağustos), çalıştığı yerin belirtilerek ücretinden verilen avans tutarı

Kaynak: National Archives, 2022, 106.

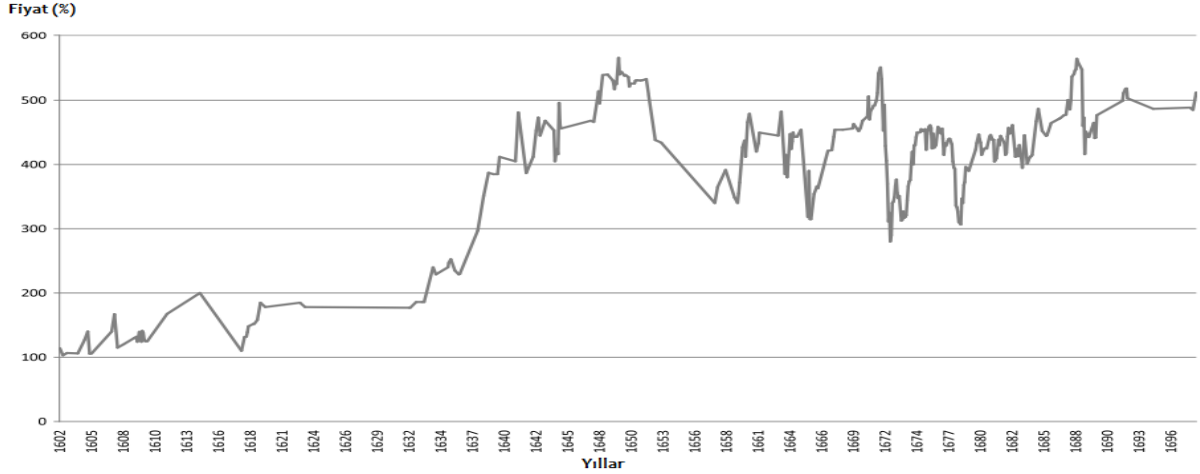
VOC şirketinin ilk hisselerini satması ve Amsterdam Borsası'nda ikincil piyasada işlem görmesi nedeniyle modern anlamda ilk halka arz olarak kabul görmektedir. Hatta borsada ilk piyasa yapımcıları arasında belirtilen Raphoen kardeşler (Christoffel ve Jan) VOC hisseleri için ortak hesaplarında etkileyici miktarda hisse alış ve satış işlemleri yapmışlardır. Raphoen kardeşlerin bu işlemlerine ait bilgiler Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Christoffel ve Jan Raphoen'in VOC Hisselerine İlişkin Spot İşlemleri

Yıl	Nominal Ciro (Florin)		İşlem Sayısı	
	Satış	Alış	Satış	Alış
1626	0	4.200	0	2
1627	9.000	2.100	3	3
1628	0	15.900	0	6
1629	24.000	21.800	7	9
1630	39.500	34.500	14	11
1631	24.000	27.000	8	9
1632	24.000	24.000	7	8
1633	58.650	67.650	19	21
1634	47.700	32.700	15	12
1635	37.800	31.800	13	10
1636	22.500	32.413	8	10
1637	44.800	36.814	13	16
1638	60.508	58.831	19	25
1639	36.628	41.139	13	14
1640	29.807	41.785	13	17
1641	79.000	83.991	24	31
1642	18.000	24.000	4	8

Kaynak: Petram, 2011, 38.

Özellikle 1633 yılında çok sayıda işlem gerçekleştirmişlerdir. 1638 ve 1641 yılları onların tesadüfen piyasa yapımcıları olmadıklarını göstermektedir. Hissede işlem için kullandıkları sermayeleri, devrettikleri hisse sayısına göre çok küçüktür. Bu da şirketin gelecekte başarılı olmasını bekledikleri için sermayelerini büyütmedikleri veya hisse fiyatında beklenen olası bir düşüş nedeniyle sermayelerini azaltmadıkları şeklinde yorumlanabilir. Sadece hisse ticareti yaparak kâr elde ettikleri için işlem yapmış olabilirler (Petram, 2011, 38). Şirketin 1602 ile 1698 yılları arasındaki yüzde olarak hisse fiyatı Grafik 1'de verilmiştir.

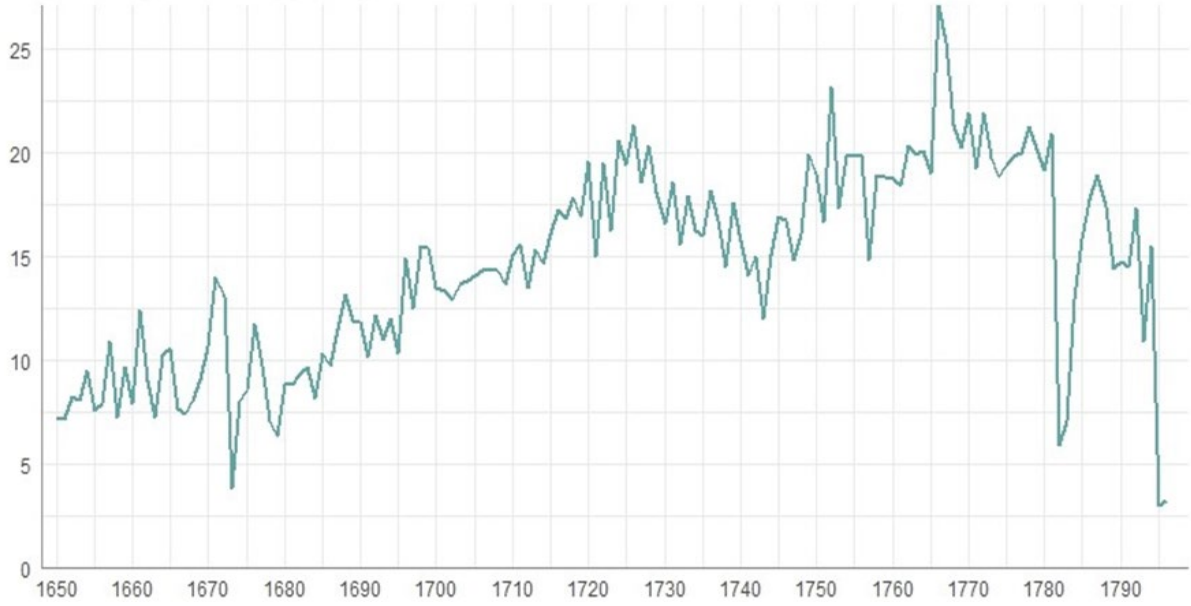

Grafik 1. VOC Şirketinin 1602-1698 Hisse Fiyatı

Kaynak: Petram, 2011, 81.

Çoğu zaman eklerle birlikte tüm odaların hisselerinin devri korunmuştur. Hisse devrine ait kayıtlar 1750 civarında başlamış ve çoğu kayıt Şirketin tasfiyesine kadar devam etmiştir. Sadece Hoorn Odası arşivleri on yedinci yüzyıl transferlerini kapsamaktadır. Transferler önceden basılmış matbu formlarda yer almaktadır. Ekler, hem satıcı hem de alıcı hakkında işlev, meslek ve ikamet yeri gibi ilginç bilgileri kapsamaktadır. Hisse devri bir mirasla bağlantılıysa, genellikle vasiyetten alıntılar da dahil edilmiştir. Alıcının işlemin bir dökümünü aldığına dair herhangi bir gösterge bulunmadığı gerçeği göz önüne alındığında, belirli bir kişinin hisselerine sahip olduğu ve sahip olduğu miktar, yalnızca devir kayıtlarından ve sermaye hesaplarını içeren defterlerden gösterilmiştir (National Archives, 2022, 57).

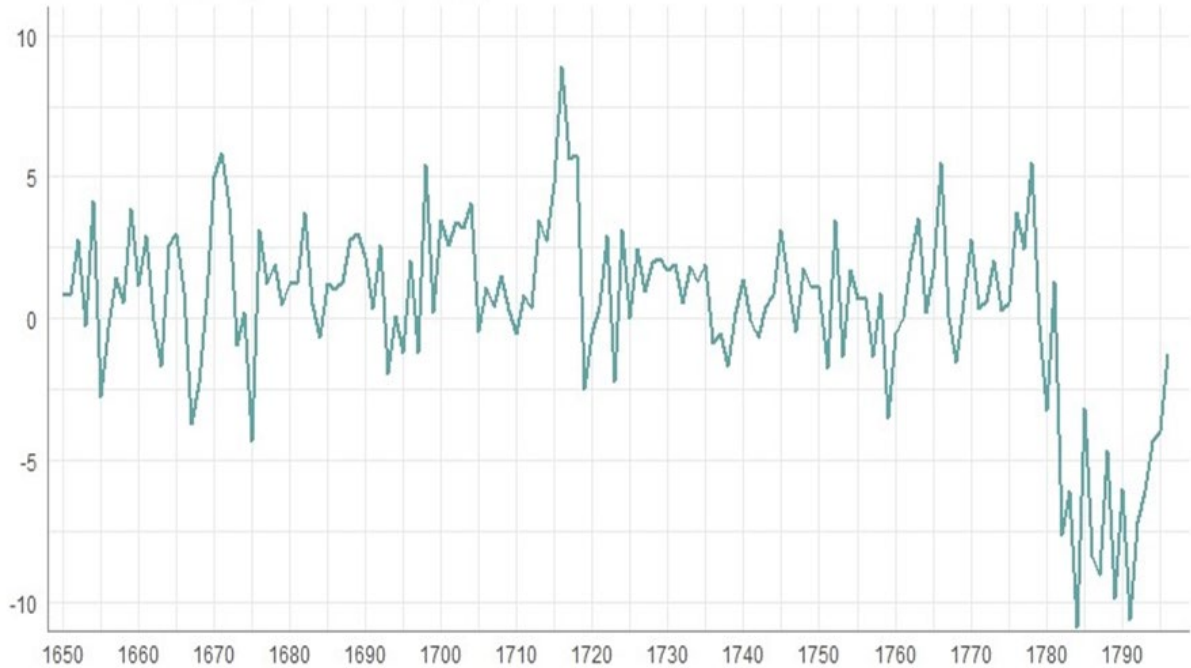
1603'te VOC, Afrika ve Hindistan'a on iki silahlı gemi göndererek ilk girişimine başlamıştır. Bu filo, deniz aşırı işletmelerinde izledikleri yolu belirlemiştir, çünkü sadece başarılı ticari iş yapması beklenmiyor, aynı zamanda Hindistan'ın Malabar kıyısındaki Doğu Afrika Goa'daki Mozambik'teki Portekiz kalelerine saldırması ve fethetmesi bekleniyordu. Bu bölgelerde ticarete başarılı olurken, bu ve sonraki yıllarda askeri harekâtlar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bununla birlikte, VOC'nin Asya topraklarındaki politikasının gelecek yıllarda değişeceğine dair bir model oluşturulmuştur (Schnurmann, 2003, 481). Şirketin elde ettiği büyük imtiyazlar büyük gelirler elde etmesine neden olmuş ve yıllar itibariyle elde ettiği bu gelirler Grafik 2'de sunulmuştur.

Grafik 2. VOC Şirketinin Gelirleri (milyon florin)

Kaynak: Global Financial Data, 2022a.

Şirketin kuruluşundan 1770'li yıllara kadar gelirlerinin neredeyse doğrusal olarak arttığı görülmektedir. Başlangıçta 5 milyon florin civarında elde ettiği gelir 25 milyon florinin üstünde bir seviyeye çıkmıştır. Bu şirketin elde ettiği imtiyazlarla birlikte bir nevi özerk devlet statüsüne kavuşmuş, statüsüyle oldukça fazla kaynağa sahip olmuş ve fazlasıyla kâr elde etmiştir. Şirket ihraç ürünleri ve sermayesinden Hollanda devletine %3 yıllık vergi ödemiş, ithalatı da kısıtlamalara tabi olmadan yapmıştır. VOC Şirketinin yıllar itibariyle elde ettiği kâr veya zararlar Grafik 3'te verilmiştir.

Grafik 3. VOC Şirketinin Kâr veya Zararları (milyon florin)

Kaynak: Global Financial Data, 2022b.

Kuruluş yılından 1780’li yıllara kadar belirli bir aralıkta kâr/zarar açıklayan şirket, 1780’den sonra büyük zararlar açıklamıştır. VOC Şirketine ortak olmak istemenin nedeni günümüzdeki nedenlerle aynıdır, ortaklık hakkı olarak kâr payı ve sermaye kazancı elde etmektir. Her oda, o odanın taahhüt ettiği sermaye temelinde kâr payı dağıtmıştır. Hissedarlar yatırdıkları para miktarına göre kâr payı almışlardır. Kâr payı oranı, Yönetim Kurulu (Heren XVII) tarafından her yıl veya birkaç yılda bir belirlenmiştir. Kâr payı ödemesi bazen baharat şeklinde gerçekleşmiştir. 1679’da Şirket ilk kez kâr paylarını tahvil şeklinde ödemek zorunda kalmıştır. Bu tahviller henüz vadesi gelmeyen ve bunları her zaman geri alabildiği tahvillerden olmuştur. Amsterdam Odasının arşivlerinde, 1628-1796 dönemi için hisselerle ödenen kâr payı defterleri yer almaktadır. Zeeland Odası 1710-1747 ve 1760-1800 yılları ve Enkhuizen 1720-1802 yılları için bu defterlere sahiptir. Bu defterlerde, her hissedara ayrı bir giriş yapılması da bir uygulanmıştır. Sol sayfada, bir kişinin ne kadar hisseye sahip olduğu ve sağ tarafta her yıl, bazen de iki yılda bir ne kadar ödendiğine dair bir açıklama vardır. Ayrıca Amsterdam, Zeeland ve Hoorn odalarının arşivlerinde kâr paylarıyla ilgili on sekizinci yüzyıldan kalma birkaç belge de bulunmaktadır (National Archives, 2022, 57-58). VOC şirketinin 1602 ile 1700 yılları arasında verdiği kâr payı oranı, kâr payı verme biçimi ve kâr payını ödediği tarih Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. VOC Şirketinin 1602 ile 1700 Yılları Arasındaki Kâr Payı Dağıtımları

Yıl	Ödeme tarihi	%	Ödeme biçimi	Yıl	Ödeme tarihi	%	Ödeme biçimi	Yıl	Ödeme tarihi	%	Ödeme biçimi
1602	-	-	-	1635	Mart 1 Mayıs 15 Ağustos 20	20 12,5 12,5	Nakit Karanfil Karanfil	1668	Haziran 1	12,5	Nakit
1603	-	-	-	1636	Mart 1 Kasım 1	25 12,5	Karanfil Karanfil	1669	Temmuz 1	12,5	Nakit
1604	-	-	-	1637	Mart 1 Kasım 1	15 25	Karanfil Karanfil	1670	Temmuz 2	40	Nakit
1605	-	-	-	1638	Ekim 1 Aralık 1	10 25	Karanfil Nakit	1671	Temmuz 1 Haziran 20	45 15	Nakit Nakit
1606	-	-	-	1639	-	-	-	1672	Temmuz 2	15	Nakit
1607	-	-	-	1640	Ocak 1 Kasım 1	15 25	Karanfil Nakit	1673	Temmuz 1	33 1/3	Devlet tahvili
1608	-	-	-	1641	Şubat 1 Kasım 1	15 25	Karanfil Karanfil	1674	-	-	-
1609	-	-	-	1642	Aralık 15	50	Nakit	1675	-	-	-
1610	Nisan Kasım Kasım 15	75 50 7,5	Besbase ‡ Biber Nakit	1643	Şubat 1	15	Karanfil	1676	Şubat 1	25	Nakit
1611	-	-	-	1644	Kasım 1 Aralık 1	25 20	Karanfil Nakit	1677	-	-	-
1612	Mart Aralık	30 57,5	Hint cevizi Nakit§	1645	-	-	-	1678	-	-	-
1613	Ağustos	47,5	Nakit	1646	Ocak 1 Aralık 1	22,5 25	Nakit Nakit	1679	Ocak 1	12,5	%4 VOC tahvili
1614	-	-	-	1647	-	-	-	1680	Ocak 1	25	%4 VOC tahvili
1615	-	-	-	1648	Ocak 1	25	Nakit	1681	Ocak 1	22,5	%4 VOC tahvili

‡ Halk dilindeki adı Besbase, Latince adı Macis (Myristica testasi), İngilizce mace. Asya kıtasından yayılan, anayurdu Endonezya olan besbase baharatı, hindistan ceviziyle aynı adı taşıyan fakat aslında aynı tür olmayan bir ağaçtan elde edilmektedir. Küçük hindistan cevizi olarak bilinen bu yuvarlak bitkinin dış kabuğu kurutulup ufak parçalara ayrılması yoluyla üretilmektedir (Şehsuvaroğlu, 1970, 268; Hayfene, 2022).

§ Aynı dağıtımları kabul etmeyen hissedarlar için ödenen nakit kâr payı.

Tablo 4. VOC Şirketinin 1602 ile 1700 Yılları Arasındaki Kâr Payı Dağıtımları (devamı)

1616	-	-	-	1649	Ocak 1	30	Nakit	1682	Temmuz 1	33 1/3	%4 VOC tahvili
1617	-	-	-	1650	Ocak 1	20	Nakit	1683	-	-	-
1618	Şubat	62,5	Nakit	1651	Ocak 1	15	Nakit	1684	-	-	-
1619				1652	Ocak 1	25	Nakit	1685	Şubat 1	40	Nakit
1620	Nisan 1	37,5	Nakit	1653	Ocak 1	12,5	Nakit	1686	Mayıs 1	12,5	Nakit
1621	-	-	-	1654	Haziran 15	15	Nakit	1687	Nisan 15	20	Nakit
1622	-	-	-	1655	Ocak 1	12,5	Nakit	1688	Nisan 15	33 1/3	Nakit
1623	Kasım 15	25	Karanfil	1656	Aralık 1	27,5	Nakit	1689	Nisan 15	33 1/3	Nakit
1624	-	-	-	1657	-	-	-	1690	Nisan 15	40	Nakit
1625	Ağustos	20	Nakit	1658	Aralık 1	40	Nakit	1691	Ağustos 1	20	Nakit
1626	-	-	-	1659	Aralık 1	12,5	Nakit	1692	Nisan 15	25	Nakit
1627	Mart 1	12,5	Nakit	1660	Kasım 1	40	Nakit	1693	Nisan 1	20	Nakit
1628				1661	Kasım 15	25	Nakit	1694	Nisan	20	Nakit
1629	Ocak 1	25	Nakit	1662	-	-	-	1695	Kasım	25	Nakit
1630	-	-	-	1663	Kasım 15	30	Nakit	1696	Haziran 1	15	%3,5 VOC tahvili
1631	Ocak 1	17,5	Nakit	1664	-	-	-	1697	Haziran 1	15	%3,5 VOC tahvili
1632	-	-	-	1665	Ocak 15	27,5	Nakit	1698	Haziran 1 Eylül 15	15 15	%3,5 VOC tahvili Nakit
1633	Ocak 1 Aralık 1	12,5 20	Nakit Nakit	1666	-	-	-	1699	Aralık 1	15	Nakit
1634	-	-	-	1667	-	-	-				

Kaynak: Petram, 2011, 204-205.

Muhasebecilerin arşivlerindeki ikinci belge kategorisi, VOC'un tahvil ihracı ve mevsimlik borç verme yoluyla aldığı borç paralarla ilgilidir. Şirket tahviller uzun vadeliydi. Bir kredi verildiğinde, hissedarlara öncelik verilmiştir. Başlangıçta tahviller iki yönetici tarafından imzalanırken, 1670'den sonra bu sayı dörde çıkarılmıştır. Yapısal mali sıkıntılarının yanı sıra, gemilerin Asya'dan gelmesinden sonra VOC, tahvil ihaleleri yapılmadan önce genellikle likidite sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu, ülkesine geri gönderilen VOC çalışanlarına borçlu olunan paranın ve geri dönen gemilerinin getirdiği kambiyo senetlerinin ödenmesi gerektiği zamanlardı. Ayrıca, ilkbaharda, hissedarlara para ödenmesi gerekiyordu. Şirket bu borçları karşılamak için borç para almak zorunda kalmıştır. Bunu, mal satışından elde edilecek kârı öngörerek, beklentiyle yapmıştır. Kredi bazen sadece birkaç hafta, en fazla altı ay için alınmıştır. Amsterdam Odasının arşivlerinde tahvillere ödenen faizin ve mevsimlik kredilerin kayıtlı olduğu bir yevmiye defteri ve bir büyük defter bulunmaktadır. Zeeland Odasında, 1680'den kalma bir mevsimlik borç verme defteri ve bir yevmiye defteri vardır. Ayrıca, esas olarak Amsterdam ve Zeeland Odalarının belgeleri arasında tahvil sahipleri ve mevsimsel borç sahiplerinin listeleri gibi belgeler vardır. Bu belgeler, Şirketin faaliyet gösterdiği tüm dönem boyunca çok farklı yıllara aittir (National Archives, 2022, 58).

VOC şirketinin 1776-1777 yıllarında Asya'da ticaret yaptığı yerlere göre elde ettiği kâr veya zarar durumu Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. VOC'un Asya'da Ticaret Yaptığı Yerlere Göre Kâr/Zarar Durumu, 1776-1777 (Florin)

Satın aldığı yer	Satın alma fiyatı	Satışlar	Kâr	Zarar	Kâr/Zarar (%)
Batavia**	938.315	1.069.188	130.872		14
Ambon (Endonezya)	63.032	75.583	12.550		20
Makassar (Endonezya)	22.492	25.039	2.547		11
Ternate (Endonezya)	170.634	179.153	8.518		5
Malabar††	149.411	170.217	20.805		14
Surat (Hindistan)	414.650	800.720	386.070		93
Japonya	220.115	202.895		17.220	8
Padang (Endonezya)	145.711	145.483		227	1,5
Pulo Chinco (Endonezya)	32.269	29.332		2.937	14
Ayerhadja	17.920	15.695		2.224	12
Bengal (Hindistan)	152.719	547.944	395.225		259
Koromandel (Hindistan)	146.410	413.483	267.073		182
Banten (Endonezya)	1.546	1.947	400		26
Java (Endonezya)	33.167	66.183	33.016		99,5
Toplam	2.508.397	3.742.868	1.257.078	22.607	
Toplam Şirket Kârı				1.234.471	50

Kaynak: Kroef, 1948, 129.

VOC Şirketi 1776-1777 yıllarında en kârlı ticareti sırasıyla Bengal % 259, Koromandel % 182, Banten % 99,5 ve Surat % 93'tür. Aynı yıllarda ticarete zarar ettiği Pulo Chinco % 14, Ayerhadja % 12, Japonya % 8 ve Padang % 1,5'tur. Şirketin her dönemi kârlı olmamıştır. Şirket, Batavia'daki ticaret karakolunda 1735 ile 1740 yılları arasındaki bilançosuna göre zarardadır. Bu ardışık beş seneye ait gerçekleşen açıklar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. VOC Batavia Ticaret Karakolunda 1735-1740 Yılları Arasındaki Açıklar

Yıl	Açık Tutarı (Florin)
1735-1736	1.014.694
1736-1737	1.221.664
1737-1738	957.581
1738-1739	1.585.093
1739-1740	828.793

Kaynak: Kroef, 1948, 125.

Şirketin kırk yıllık dönemlerde gelir ve giderleri incelendiğinde bu açığın katlanarak arttığı Tablo 7'de görülmektedir.

**VOC Şirketi tarafından 1619 yılında ele geçirildikten sonra adı Batavia olarak anılan Endonezya'daki şehir, 1945 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra adını Cakarta olarak değiştirmiştir (Britannica, 2022). Batavia, Ren Nehri'nin ağzındaki bir adada Hollanda'nın eski bir bölgesidir (Collins, 2022).

†† Hindistan'ın güneybatısındaki kıyı şeridinin adı (İslam Ansiklopedisi, 2022).

Tablo 7. Şirketin Kırk Yıllık Dönemlerdeki Gelir ve Giderleri

Yıl	Gelir	Gider
1613-1653	101.704.417	76.177.755
1653-1693	220.945.400	198.238.545
1693-1733	262.976.685	325.677.538
1733-1773	333.740.457	427.919.658

Kaynak: Kroef, 1948, 125.

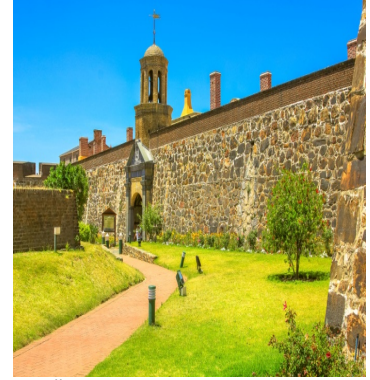
Şirketin 1693 ile 1773 yılları arasında giderlerinin gelirlerinden fazla olduğu, haliyle tasfiye sürecine doğru ilerlediğini söyleyebiliriz. Şirketin ulaştığı yerlerde yöneticilerle ticari anlaşma yapma, askeri ve sivil personel çalıştırma, kale inşa etme ve savaşa, ürün üretme ve ürettirme hakkı bulunmaktaydı.

Batavia Kalesi-Endonezya

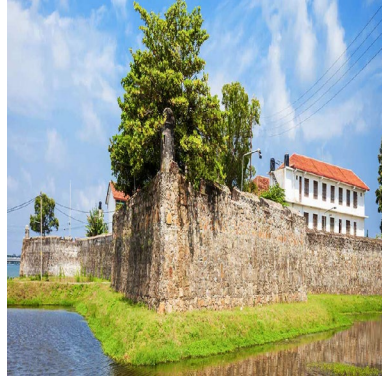
Rotterdam Kalesi-Endonezya

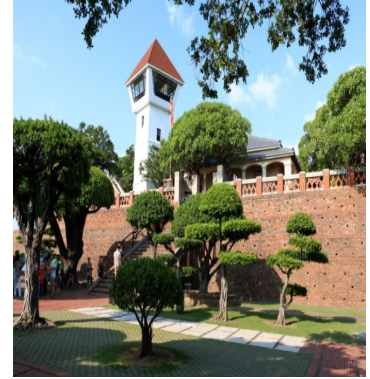
Ümit Kalesi-Güney Afrika

Galle Kalesi-Sri Lanka

Batticaloa Kalesi-Sri Lanka

Zeelandia Kalesi-Tayvan

Resim 2. VOC Şirketinin İnşa Ettiği Kaleler

Kaynak: Wikipedia, 2022.

Şirket idarecileri faaliyette buldukları yerlerde mahkemeler kurmak ve para basmak gibi imtiyazlara da sahiplerdi. Ön yüzünde VOC monogramını ve üretim tarihini ve arka yüzünde Hollanda armasını gösteren paralar Resim 3’te verilmiştir. 1735 tarihli bronz sikke (doit) ile 1755 tarihli altın para (duka).

Resim 3. VOC Şirketinin Bastığı Paralar

Kaynak: Wikipedia, 2022, The British Museum, 2022.

VOC Şirketi, ticareti üç sınıfa ayırmıştır. İlk sınıf, fetih yoluyla elde edilen VOC ticaret, ikinci sınıf, münhasır sözleşmeler yoluyla yapılan ticaret ve üçüncü sınıf, anlaşmalar yoluyla yürütülen ticarettir. VOC'un ticari faaliyetleri çok çeşitli olmakla birlikte gemi yapımı, Doğu Hint baharatlarının hem üretimi hem de ticareti, Endonezya kahvesi, şeker kamışı ve Güney Afrika şarabı sayılabilir. Bu ticareti yapabilmelerini mümkün kılan etkenlerden birisi de gemicilikte uzmanlaşmış olmalarıydı. Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'nin toplam altı tersanesi vardı. Bu tersaneler, Amsterdam, Hoorn, Enkhuizen, Delft, Rotterdam ve Middelburg tersaneleridir. Bunlar arasında açık ara en büyüğü ve en önemlisi Amsterdam'dı. 1602-1799 yılları arasında inşa edilen tüm VOC gemilerinin yaklaşık yarısı burada bir araya gelmiştir. Bir VOC gemisinin inşa edilmesi bir buçuk yıl sürüyordu ve her yıl bu türden üç gemi Amsterdam'dan yola çıkmıştır (Het Scheepvaartmuseum, 2022).

Resim 4. VOC Şirketinin Amsterdam Gemi Tersanesi

Kaynak: Columbia, 2022, Wikipedia, 2022.

VOC gemileriyle ilgili bir sınıflandırma bulunmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre VOC gemi filosunun 1660 yılına kadarki birleşimi Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. VOC Gemi Filosunun 1660’a Kadar Birleşimi

Sınıfı	Sayı
00: Tanımsız gemiler	171
01: Prefabrik gemiler	45
02: Çeşitli gemiler	142
03: Küçük yatlar	202
04: Küçük ve orta ölçekli yelkenliler	23
05: Orta ölçekli yatlar	141
06: Büyük yelkenliler	75
07: Büyük yatlar	62
08: Gemi	102
09: Savaş gemisi	31
10: Donanma gemisi	61
Toplam	1.055

Kaynak: Parthesius, 2010, 65.

Gemiler, on tane tanımlanmış sınıf ve bir tanımlanmamış grubu içeren on bir kategoriye ayrılmıştır. “Sınıf 0” literatürde bahsedilen ancak nakliyyede minimal bir role sahip olan gemileri kapsamaktadır. Örneğin, yalnızca bir sefer yapmış veya hakkında adından başka hiçbir bilgi bulunmayan bir gemi bu Sınıf 0’a dâhil edilmektedir.

Seferlerinden geri dönen gemilere ücret, diğer maliyetler ve komisyon hesaplayarak faturalandırmıştır. 1606 Aralık ile 1611 Temmuz arasındaki ödemeleri Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. VOC ZEELAND, Geri Gelen Gemilere Ödenen Faturalar, Aralık 1606 Temmuz 1611 (Florin)

Dönem	Ücretler	Diğer Maliyetler	Komisyon	Toplam
Aralık 1606-Temmuz 1608	137.053	22.267	32.540	191.860
Ağustos 1608-Şubat 1609	14.396	9.425	0	23.821
Mart 1609-Ağustos 1609	39.406	1.700	17.862	58.968
Eylül 1609-Şubat 1610	42.513	4.783	0	47.296
Mart 1610-Ağustos 1610	34.744	9.616	0	44.360
Eylül 1610-Temmuz 1611	24.492	44.126	0	68.618
Toplam	292.604	91.917	50.402	434.923

Kaynak: Gelderblom ve diğerleri, 2013, 1058.

VOC çalışanları arasında çok yüksek bir ölüm oranı vardı. 1602 ve 1795 yılları arasında yaklaşık bir milyon denizci ve zanaatkâr Hollanda’dan ayrılmış, sadece 340.000 kişi geri dönmüştür. VOC Şirketi’nin gidiş ve dönüş yolculuklarında denizci ve asker sayıları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. VOC Şirketi’nin Gidiş ve Dönüş Yolculuklarındaki Denizci ve Asker Sayıları

	Hollanda’dan ayrılan	Dönüş oranı (%)	Hollanda’ya ulaşan
Hollanda’daki denizciler	108.000	60,65	65.500
Hollanda’daki askerler	390.000	29,38	117.500
Yurtdışından gelen denizciler	212.000	42,45	90.000
Yurtdışından gelen askerler	263.000	19,01	50.000
Toplam	973.000	33,20	323.000

Kaynak: Lucassen, 2004, 16.

Şirket, ticari tekeli, kolonileşme, sömürü (köle emeği kullanımı dâhil), köle ticareti, şiddet kullanımı, çevresel yıkım (ormansızlaştırma) ve aşırı bürokratik organizasyon yapısı nedeniyle eleştirilmektedir. Çin İmparatorluğu'nun yetkililerinin serbest ticaret anlaşmasını kabul etmemeleri üzerine Çinli korsanları Çin İmparatorluğu'na karşı örgütlemiştir (Andrade, 2004, 415-416). Çin pazarına girme girişimlerinde VOC, Tayvan'da bir sömürge varlığı kurmayı başarmış, ancak yıkıcı bir askeri yenilgiye uğradıktan sonra 1662'de ihraç edilmiştir (Clulow & Mostert, 2018, 17).

Ticari faaliyetlerini geliştirmek ve artırmak amacıyla ulaşabildiği ülkelerle serbest ticaret anlaşmaları yapmış, anlaşamadığı ülkelere karşı farklı yöntemler uygulamıştır. Şirketin köle ticareti yapması da tartışmaya açık bir konu olarak kalmıştır. Köleleştirme ve köle ticaretine örnek olarak Banda Adaları'nın ele geçirilmesi ve sonraki süreç verilebilir. Adaların hindistan cevizi tekeline direnmesinin ardından 1609 ve 1621 yılları arasında Banda Adaları fethedilmiştir. Saldırı sırasında çoğu kıtlıktan 2.800 Bandalı öldürülmüş ve 1.700'ü köleleştirilmiştir. Adaların toplam nüfusunun fetihten önce 15.000 kişi olduğu tahmin edilmektedir. Yaklaşık 14.000 kişinin öldürüldüğü, köleleştirildiği veya başka yerlere kaçtığı, adalarda yalnızca 1.000 Bandalının hayatta kaldığı ve küçük hindistan cevizi bahçelerine zorunlu işçi olarak çalıştırıldıkları tahmin edilmektedir. Köle nüfusunu toplam 4.000 köleyle sürdürmek için yılda 200 köle ithal edilmiştir. VOC, Banda dışında gizlice herhangi bir hindistan cevizi ağacının (meyvelerinin besbase ve hint cevizi sağladığı) olup olmadığını kontrol etmek için kuzey Moluccas yöneticileriyle güçlerini birleştirerek tekeli korumuştur. Bulunan bu tür ağaçlar yok edilmiştir (Lucassen, 2004, 24). Envanter listelerinde kölelerin de yer aldığı görülmektedir. Resim 5'te bir envanter listesi verilmiştir.

Van de geboorte	
1	Javanese
1	Moluccan
1	Banda
1	Madagascar
1	Boengid
1	Boengid
1	de Caab
1	Timor
1	de Caab
1	Arna
1	Calhuy
1	Maricana
1	Dina
Van de geboorte in de buijten porten	
1	Boengid
1	Boengid
1	Moluccan
1	Madagascar
1	Dina

Transporteers Big 7235

Resim 5. Varlık Envanterindeki Köle Listesi

Kaynak: Worden, 2014, 30.

Genellikle isimleri ve bazen eşlerinin ve çocuklarının isimleri veya meslekleri gibi ayrıntılarla birlikte verilmiştir. Mobilya, hayvanlar ve kıyafetlerin yanı sıra köleler sahip olunacak nesnelere olarak listelenmişlerdir (Worden, 2014, 31).

VOC Şirketinin Asya'daki yıllık tahmini askeri maliyetleri Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. VOC Şirketinin Asya'daki Askeri Faaliyetlerinin Tahmini Yıllık Maliyeti, 1609 (Florin)

Masraflar	Tutar
Askerler	120.000
Denizciler	90.000
Erzaklar	100.000
Tahkimat	50.000
Amortisman	60.000
Toplam	420.000

Kaynak: Gelderblom ve diğerleri, 2013, 1060.

1609 yılındaki tahmini askeri maliyetler içinde en fazla olanların asker, erzak ve denizci maliyetleri oldukları görülmektedir.

4. VOC ŞİRKETİNİN TİCARİ FAALİYETLERİ ÇERÇEVESİNDE FİNANSAL TABLOLARI

VOC şirketinin faaliyette olduğu tarihlerde, 1600 ve 1700'lü yıllar dünyada çift kayıt sistemi bulunmuş ve uygulanmaktaydı. Luca Pacioli 14. Yüzyılda Summa Aritmetica'da yazmıştı. VOC şirketinin çok kârlı olmasını sağlayan bazı bilanço kalemleri söz konusudur. Bu bilanço kalemlerinin bazıları normal koşullar altında günümüz ticari işletmelerinde bulunmaz. VOC şirketinin bilanço kalemlerinde bulunan bu unsurların bazıları maddi duran varlık özelliğindedir. Bazıları ise gayri maddi duran varlık özelliğinde olup, günümüz bilançoları için ifade edilen "beyin gücü sermayesi" biçiminde olup, bilançoda gizli aktif kalemi halindedir.

VOC şirketinin varlıkları arasında yer alan kârı aşırı artıran varlıklar ve açıklamalarıyla Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12. VOC Şirketinin Bilanço Kalemleri ve Açıklamaları

Bilanço Kalemi	Açıklama
Altın para	Şirket kendi parasını basmıştır
Koloniler	Dünyanın çeşitli yerlerinde koloni oluşturmuştur
Şehirler	Dünyanın çeşitli yerlerinde şehirler kurmuş, işgal etmiştir

Tablo 12. VOC Şirketinin Bilanço Kalemleri ve Açıklamaları (devamı)

Deniz filosu	Hindistan-Hollanda arasında mal taşımıştır
Silahlar	Oluşturduğu ordu silahları kullanmıştır
Ordu	B.G.S.*-G.M.D.V.** oluşturulan orduya ücret ödemiştir
Korsanlık	B.G.S.-G.M.D.V. korsanlara ücret ödemiştir

*Beyin Gücü Sermayesi

** Gayri Maddi Duran Varlık

Bu bilanço kalemleri yanında VOC şirketine aşırı kâr sağlayan gelir tablosu (kâr/zarar tablosu) kalemleri söz konusudur. Bu kalemleri Tablo 13'teki gibi verebiliriz.

Tablo 13. VOC Şirketinin Kâr/Zarar Kalemleri ve Açıklamaları

Kâr/Zarar Kalemleri	Açıklamaları
Korsanlık faaliyeti geliri	Korsanlar baskın yaparak çalma ve gasp yapmıştır
Ordu gelirleri	Ordu işgal ederek şehirler ve mallar, köleler elde etmiştir
Köle satış gelirleri	Köle ticaretinden satış geliri
Silah satışı gelirleri	Avrupa'dan getirilen silahları satmıştır
Altın para gelirleri	Para ile değerinin altında alınan mallar
Ücret gideri	Korsan ve ordu personeline ödemeler
Deniz filosu gideri	Gemilerin işletme giderleri
Silahların maliyeti	Satılan silahların "S.M.M."
Köle sağlama maliyeti	Köle yakalama veya satın alma maliyeti
Baharat toplama maliyeti	Baharat satın alma veya gasp etme
Ordu eğitim maliyeti	Beslenen ordunun maliyeti
Para basma maliyeti	Bastığı (darp ettiği) parayla mal almıştır

5. SONUÇ

1600'lü yıllarda birçok Hollandalı aşırı kârlı görünen VOC şirketine ortak olmaya çalışmıştır. Hisse başına düşen kâr en çok VOC şirketinde olduğundan, yatırımcılar kârı azami dereceye çıkarmak için VOC şirketini tercih etmişlerdir. Ortaklar VOC şirketinin faaliyetlerinin savaş, şiddet, korsanlık vb. girişimleri nedeni ile çok kârlı olduğunu büyük olasılıkla biliyorlardı. Bu bilgiye karşın ortak olmak, kârı azami dereceye çıkarmak için yarışmışlardır. Hatta yarı devlet statüsündeki VOC şirketinin ortaklığı o tarihte çok prestijli bir zenginlik göstergesi olarak algılanmıştır. Günümüz koşullarında böyle bir

şirketin faaliyetleri eleştirilmekte hatta aşağılanmaktadır. Günümüzde birçok işletme silah üretip satmaktadır.

Böylesine bir faaliyetin insan ölümlerine yol açtığı için etik görülmez. Ancak silah, uyuşturucu, alkol, sigara vb. üretici ve satıcıları böyle kârlılık oranlarıyla şirket faaliyetlerini sürdürmektedirler. Gelecek yüzyıllarda da benzer faaliyetler “yanlış olduğu, etik olmadığı biliniyor olmasına rağmen doğruymuş gibi uygulanmaya devam edecektir.”

YAZARLARIN BEYANI

Bu çalışmada, Araştırma ve Yayın etiğine uyulmuştur, çıkar çatışması bulunmamaktadır ve bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

AUTHORS' DECLARATION

This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support.

YAZARLARIN KATKILARI

Çalışma Konsepti/Tasarım- SY, EK; Yazı Taslağı- EK, SY; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- SY; Son Onay ve Sorumluluk- SY, EK.

AUTHORS' CONTRIBUTIONS

Conception/Design of Study- SY, EK; Drafting Manuscript- EK, SY; Critical Revision of Manuscript- SY; Final Approval of Accountability- SY, EK.

KAYNAKÇA

- Andrade, T. (2004). The company's Chinese pirates: How the Dutch East India Company tried to lead a coalition of pirates to war against China, 1621-1662. *Journal of World History*, 415-444.
- Bos, J. (2021). Places of misery: mapping slavery of the Dutch East India Company (VOC), 1602-1799. *Abstracts of the ICA*, 3, 34.
- Britannica. (2022). History of Jakarta. <https://www.britannica.com/place/Jakarta/History> (Erişim Tarihi: 16.09.2022).
- Clulow, A., & Mostert, T. (2018). *The Dutch and English East India Companies: Diplomacy, Trade and Violence in Early Modern Asia*. Amsterdam University Press.

- Collins. (2022). Batavia. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/batavia> (Erişim Tarihi: 16.09.2022).
- Columbia. (2022). T Oost Indische Magazijn, en Scheeps-Timmer-Werf. http://www.columbia.edu/itc/mealac/pritchett/00routesdata/1700_1799/trade/dutch/dockyard1726.jpg (Erişim Tarihi: 17.09.2022).
- Gaastra, F. S. (2007). The organization of the VOC. In *The Archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia* (Jakarta), Brill, 13-60.
- Gelderblom, O., & Jonker, J. (2004). Completing a financial revolution: the finance of the Dutch East India trade and the rise of the Amsterdam capital market, 1595-1612. *The Journal of Economic History*, 64(3), 641-672.
- Gelderblom, O., De Jong, A., & Jonker, J. (2013). The formative years of the modern corporation: The Dutch East India Company VOC, 1602–1623. *The Journal of Economic History*, 73(4), 1050-1076.
- Gerstell, D. (1991). Administrative adaptability: The Dutch East India Company and its rise to power. *Journal of Political Economy*, 99(6), 1307.
- Global Financial Data. (2022a). VOC Revenue. <https://globalfinancialdata.com/the-first-and-the-greatest-the-rise-and-fall-of-the-united-east-india-company> (Erişim Tarihi: 17.09.2022).
- Global Financial Data. (2022b). VOC Profit or Loss. <https://globalfinancialdata.com/the-first-and-the-greatest-the-rise-and-fall-of-the-united-east-india-company> (Erişim Tarihi: 17.09.2022).
- Hayfene. (2022). Besbase. <https://www.hayfene.com/hayfene-besbase-1-kg> (Erişim Tarihi: 16.09.2022).
- Het Scheepvaartmuseum. (2022). East India Company Shipyard in Amsterdam. <https://www.hetscheepvaartmuseum.com/collection/articles/695/east-india-company-shipyard-amsterdam> (Erişim Tarihi: 17.09.2022).
- İslam Ansiklopedisi. (2022). Malabar. <https://islamansiklopedisi.org.tr/malabar> (Erişim Tarihi: 16.09.2022).
- Jongh, J. M. D. (2011). Shareholder activists avant la lettre: The “complaining participants” in the Dutch East India Company, 1622–1625. In *Origins of shareholder advocacy*, 61-87, Palgrave Macmillan, New York.

- Ketelaar, E. (2020). *Archiving people. A Social History of Dutch Archives*. (e-book) ISBN 9789071251481. https://archivisticshome.files.wordpress.com/2020/01/archiving-people_eric-ketelaar_2020_webversion.pdf (Erişim Tarihi: 18.09.2022).
- Kroef, J. M. V. D. (1948). The decline and fall of the Dutch East India Company. *The Historian*, 10(2), 118-134.
- Lucassen, J. (2004). A multinational and its labor force: the Dutch East India Company, 1595–1795. *International Labor and Working-Class History*, 66, 12-39.
- National Archives. (2022). Introduction to the Archives of the Verenigde Oostindische Compagnie. https://www.nationaalarchief.nl/sites/default/files/afbeeldingen/toegangen/NL-HaNA_1.04.02_introduction-VOC.pdf (Erişim Tarihi: 17.09.2022).
- Odegard, E. (2017). A Company of State. The Dutch East India Company and the debates on the company-state in Asia, 1660s-1690s. *Mechanisms of Global Empire Building in the First Global Age*, 127-145.
- Parthesius, R. (2010). The development of the VOC fleet. In *Dutch Ships in Tropical Waters: The Development of the Dutch East India Company (VOC) Shipping Network in Asia 1595-1660*. Amsterdam University Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt45kcpt.8>
- Petram, L. O. (2011). The world's first stock exchange: how the Amsterdam market for Dutch East India Company shares became a modern securities market, 1602-1700. Eigen Beheer. https://pure.uva.nl/ws/files/1427391/85961_thesis.pdf (Erişim Tarihi: 16.09.2022).
- Robertson, J. S. (2011). Capitalism and accounting in the Dutch East-India Company 1602-1623: an historical study of determining influences and practices. <https://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=4329&context=theses> (Erişim tarihi: 29.07.2022).
- Schnurmann, C. (2003). Wherever profit leads us, to every sea and shore...: the VOC, the WIC, and Dutch Methods of Globalization in the Seventeenth Century. *Renaissance Studies*, 17(3), 474-493.
- Sertkaya, A. (2013). Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'nin doğuşu ve XVII. yüzyıl Endonezyası'nda yükselişi. Fırat Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez no: 332030.
- Şehsuvaroğlu, B. N. (1970). Eczacılık tarihi dersleri. İstanbul Üniversitesi Yayın no: 1582, <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/KITAP/206549.pdf> (Erişim Tarihi: 16.09.2022).
- The British Museum (2022). Gold ducat of the Dutch East India Company. <https://www.britishmuseum.org/collection/image/31994001> (Erişim Tarihi: 20.09.2022).

TheMet. (2022). Plate with Monogram of the Dutch East India Company.
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/49294> (Erişim Tarihi: 15.09.2022).

Unesco. (2022). Archives of the Dutch East India Company. Memory Of The World Register Nomination Form. <https://en.unesco.org/memoryoftheworld/registry/317> (Erişim Tarihi: 17.09.2022).

Weststeijn, A. (2014). The VOC as a Company-State: debating seventeenth-century Dutch colonial expansion. *Itinerario*, 38(1), 13-34.

Wikipedia. (2022). Dutch East India Company.
https://en.wikipedia.org/wiki/Dutch_East_India_Company (Erişim Tarihi: 15.09.2022).

Worden, N. (2014). Cape Slaves in the Paper Empire of the VOC. *Kronos*, 40(1), 23-44.

